

ΥΠΕΡΕΙΔΟΥ ΚΑΤΑ ΑΘΗΝΟΓΕΝΟΥΣ (V) 4

θεις ἐπὶ τὴν τράπεζαν τὰς τετταράκοντα μνᾶς

Εἰς τὸν ἐν τίτλῳ λόγον τοῦ Ὑπερείδου ἀναγιγνώσκουμεν ὅτι ὁ δούλος Μίδας καὶ οἱ δύο υἱοὶ του διαχειρίζονται μυροπωλεῖον τοῦ Ἀθηνογένους. Ὁ πελάτης τοῦ μυροπωλεῖου Ἐπικράτης ἐράται ἐνὸς ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Μίδου καὶ προσφέρει εἰς τὸν Ἀθηνογένη τεσσαράκοντα μνᾶς διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν δούλων αὐτῶν. Τῇ μεσολαβῆσει τῆς ἐταίρας Ἀντιγόνας ὁ Ἀθηνογένης ἀποδέχεται, μετὰ δυσκολίας δῆθεν, τὴν πρότασιν, ἐκείνη δὲ συμβουλεύει τὸν Ἐπικράτη νὰ φέρῃ τὸ ταχύτερον τὰ χρήματα ¹. Ὁ Ἐπικράτης ἐξευρίσκει ταῦτα καὶ συναντᾷ τὸν Ἀθηνογένη, ὁ ὁποῖος ὅμως ζητεῖ τροποποίησιν τῆς ἀρχικῆς συμφωνίας καὶ προτείνει πλεόν τὴν πώλησιν—διὰ τοῦ αὐτοῦ ποσοῦ—δλης τῆς ἐπιχειρήσεως μετὰ τῶν χρεῶν καὶ τῶν δούλων. Ὁ Ἐπικράτης ἀποδέχεται τοὺς νέους ὅρους, καταβάλλει τὰς τεσσαράκοντα μνᾶς καὶ γίνεται κύριος τῶν δούλων καὶ τοῦ μυροπωλεῖου.

Τὸ χωρίον τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν ἐξέυρεσιν τῶν χρημάτων ἔχει ὡς ἀκολούθως: *Συναγαγὼν δ' ἐγὼ πανταχόθεν καὶ τοὺς φίλους ἐνοχλήσας καὶ θεὶς ἐπὶ τὴν τράπεζαν τὰς τετταράκοντα μνᾶς ἤκον ὡς τὴν Ἀντιγόναν* (Ἐπερείδου, ἐνθ' ἄνωτ., 4). Τοῦτο ἡρμηγεύθη ὑπὸ τῶν φιλολόγων ὡς ἐξῆς:

Weil: «Je ramasse, moi, des fonds de toutes côtés, j' importune mes amis, je dépose les quarante mines dans une banque, et je reviens chez Antigona» ².

Kenyon: «Accordingly, by dint of pestering my friends to assist me and scraping money together from all possible quarters, I raised the forty minas, and having deposited them in the bank, I went to inform Antigona» ³.

Colin: «Allors, moi, je rassemble les fonds de toutes parts, j' importune mes amis, je dépose à la banque les quarante mines, et me voilà de retour chez Antigona» ⁴.

Burt: «After I had collected it from every source and been a nuisance to my friends I deposited the forty minas in the bank and came to Antigona» ⁵.

Οἰκονομίδης: «Ἐγὼ δὲ ἀφοῦ συνήθροισα ἀπὸ παντοῦ τὰ χρήματα, ἐνοχλήσας τοὺς φίλους, τὰ κατέθεσα εἰς τὴν τράπεζαν καὶ ἐπέστρεψα εἰς τὴν Ἀντιγόναν» ⁶.

1) Ἐπερείδου Κατὰ Ἀθηνογένους (4) . . . καὶ ἐκέλευέ με τὴν ταχίστην πορίζειν τὸ ἀργύριον, πρὶν μεταδόξαι τι Ἀθηνογένει.

2) *H. Weil*, *Hypéride. Premier discours contre Athénogène. Revue des Études Grecques* 5, 1892, 163.

3) *F. G. Kenyon*, *Heperides. The Orations against Athenogenes and Philippides*, edited with a translation by F. G. K., London 1893, σελ. 7.

4) *G. Colin*, *Hypéride. Discours. Texte établi et publié par G. C.*, Paris [Les Belles Lettres] 1946, σελ. 200.

5) *J. O. Burt*, *Minor Attic Orators, 2 τόμ., . . . Hyperides with an English Translation by J. O. B., London [Loeb] 1954, σελ. 433.*

6) Ἀλ. Ν. Οἰκονομίδου, Ἐπερείδου Λόγοι. Ἐν Ἀθήναις 1958 (Βιβλιοθήκη «Παπύρου», ἀριθ. 247), σελ. 35.

Μαριδάκης : «Ὁ Ἐπικράτης πράγματι “ τοὺς φίλους ἐνοχλήσας ” συνεχέντρωσε τὸ ποσὸν καὶ καταθέσας “ θεῖς εἰς τὴν τράπεζαν τὰς τετταράκοντα μνᾶς ”, ἔσπευσε νὰ ἀνακοινώσῃ ταῦτα εἰς τὴν Ἀντιγόνα»⁷.

Μαντᾶ : «Ἀφοῦ συγκέντρωσα ἐγὼ τὰ χρήματα ἀπὸ παντοῦ καὶ ἐνόχλησα μάλιστα καὶ τοὺς φίλους μου κατάθεσα στὴ Τράπεζα καὶ ἤρθα στὴν Ἀντιγόνα»⁸.

Ὁμοίως ἐρμηνεύει τὸ χωρίον καὶ ὁ *V. de Falco*⁹, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν σχολίων του.

Ἡ ἐρμηνεῖα ὁμοῦς αὕτη ἀντιφάσκει, καθ' ἡμᾶς, πρὸς τὸ χωρίον τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν καταβολὴν τῶν χρημάτων : τὰς δὲ τετταράκοντα μνᾶς ἐγὼ καταβαλὼν τὴν ὄνην ἐποιήσαμην (Ἵπερείδου, ἐνθ' ἄνωτ., 9).

Πῶς δικαιολογεῖται ἡ κατάθεσις αὕτη εἰς τὴν τράπεζαν, ἐνῶ ὁ Ἐπικράτης ἠπείγετο νὰ καταβάλλῃ τὰς τεσσαράκοντα μνᾶς τὸ ταχύτερον εἰς τὸν Ἀθηνογένη ; Ἐκτὸς τούτου, ἐὰν ὄντως εἶχε προηγηθῆ κατάθεσις, θὰ ἀνέφερε καὶ ἑτέραν ἐπίσκεψίν του εἰς τὴν τράπεζαν πρὸς ἀνάληψιν τῶν χρημάτων. Ἀλλ' οὗτος οὐδὲν λέγει σχετικῶς, καίτοι τόσο λεπτομερῶς περιγράφει τὰς ἐνεργείας του. Ἐξ ἄλλου ποῖον νόημα θὰ εἶχε κατάθεσις καὶ ἄμεσος ἀνάληψις τῶν χρημάτων ἐκ τῆς τραπέζης ;

Ἄς ἐξετάσωμεν νῦν τὸ πρῶτον χωρίον :

Ἡ φράσις *θεῖς ἐπὶ τὴν τράπεζαν μνᾶς ἀπαντᾷ βεβαίως καὶ εἰς ἄλλους συγγραφεῖς, σημαίνουσα (καταθέσας εἰς τὴν τράπεζαν μνᾶς). Π.χ. Δημ. περὶ τῆς Παραπροσβείας (XIX) 293[435] . . . καὶ Κηφισοσῶντα γραφὴν ἱερῶν χρημάτων ἐδίωκες, εἰ τρισὶν ὕστερον ἡμέραις ἐπὶ τὴν τράπεζαν ἔθηκεν ἑπτὰ μνᾶς.*

Ἀλλ' ἡ φράσις τοῦ Ἵπερείδου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχη τὴν σημασίαν ταύτην, τὴν ὁποίαν δέχονται οἱ *Weil, Kenyon, Colin, Burt, Οἰκονομίδης, Μαριδάκης, Μαντᾶ καὶ V. de Falco*, διότι τοῦτο δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὴν πληροφορίαν τοῦ ἑτέρου χωρίου τοῦ Ἵπερείδου, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Ἐπικράτης καταβάλλει εἰς τὸν Ἀθηνογένη τὰς τεσσαράκοντα μνᾶς.

Ἐπὶ πλέον τὸ μεσολαβήσαν διάστημα ἀπὸ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Ἐπικράτους εἰς τὴν τράπεζαν μέχρι τῆς καταβολῆς τῶν χρημάτων εἰς τὸν Ἀθηνογένη ἦτο βραχύ. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τῆς προτροπῆς τῆς Ἀντιγόνας πρὸς τὸν Ἐπικράτη νὰ φέρῃ (πορίζειν)¹⁰ ἄμέσως (τὴν ταχίστην) τὰ χρήματα, διότι εἶναι δυνατὸν νὰ μεταβάλλῃ γνώμην ὁ Ἀθηνογένης (πρὶν μεταδόξαι τι Ἀθηνογένει). Ὁ Ἐπικράτης ἐπομένως ὀφείλει νὰ ἐξεύρῃ καὶ νὰ καταβάλλῃ τὸ ταχύτερον τὰς τεσσαράκοντα μνᾶς.

Ἡ μετοχὴ *συναγαγόν*, κατὰ τοὺς ὡς ἄνω ἐρμηνευτάς, ἔχει ἀντικείμενον τὸ ἐννοούμενον τὸ ἀργύριον. Καθ' ἡμᾶς τοῦτο δὲν εὐσταθεῖ, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ μετοχὴ *θεῖς* θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχη τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν συμβαίνει, διότι ἀντικείμενον αὐτῆς εἶναι τὰς τετταράκοντα μνᾶς. Ἐκτὸς τούτου θὰ ἦτο πρῶτως, ἐὰν ἔλεγεν : «Ἀφοῦ δὲ συνέλεξα ἐγὼ ἀπὸ παντοῦ τὰ χρήματα καὶ ἀφοῦ ἠνώχλησα τοὺς φίλους . . . »

Ἴσως θὰ ἦτο δυνατὸν αἱ λέξεις *τὰς τετταράκοντα μνᾶς* νὰ εἶναι ἀντικείμενον

7) *Γ. Ν. Μαριδάκη, Ἵπερείδου Κατὰ Ἀθηνογένους, Ἀθήναι 1962, σελ. 4.*

8) *Σοφίας Μαντᾶ, Ἵπερείδου Λόγοι. Εἰσαγωγή — Μετάφρασις — Σχόλια (Βιβλιοθήκη τῶν Ἑλλήνων), 131ος τόμ., σελ. 29.*

9) *Vittorio de Falco, Iperide. Le orazioni in difesa di Eussenippo e contro Atenogene (Collana di Studi Greci VIII), Napoli 1947, σελ. 158.*

10) Τὸ ρῆμα *πορίζω* ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ «δίδω, παρέχω, φέρω» καὶ οὐχὶ τοῦ «ἐξευρίσκω, ἐφοδιάζομαι, προμηθεύομαι», ὅπερ σημαίνει τὸ μέσον *πορίζομαι*.

τῶν μετοχῶν συναγαγῶν καὶ θεῖς, ἂν ἐστίζομεν διὰ κομμάτων τὸ κείμενον ὡς ἐξῆς : Συναγαγῶν δ' ἐγὼ πανταχόθεν, καὶ τοὺς φίλους ἐνοχλήσας, καὶ θεῖς ἐπὶ τὴν τράπεζαν τὰς τετταράκοντα μνᾶς, ἤκον ὡς τὴν Ἀντιγόναν. Οὕτω στίζουσιν τὸ κείμενον οἱ Weil¹¹ καὶ Οἰκονομίδης¹².

Κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην, ἀντικείμενον τοῦ συναγαγῶν εἶναι ἡ λέξις φίλους. Ἡ τοιαύτη σύνταξις ἀπαντᾷ εἰς τὸν αὐτὸν λόγον τοῦ Ὑπερείδου, 10 : Ὡς δ' ἠσθόμην οὗ ἦν κακοῦ, τότε ἤδη τοὺς φίλους καὶ τοὺς οἰκείους συνήγαγον, . . . Ἡ φράσις συνάγω τοὺς φίλους εὐρηται καὶ εἰς ἄλλους συγγραφεῖς. Π.χ. Λυσ. Κατὰ Διογείτονος (XXXII) 11 Τελευτώσα δὲ ἡ μήτηρ αὐτῶν ἠντεβόλει με καὶ ἰκέτευσεν συναγαγεῖν αὐτῆς τὸν πατέρα καὶ τοὺς φίλους, . . . Ἀλλωστε ἡ χρῆσις τοῦ συνάγω μετ' αἰτιατικῆς προσώπου¹³ ἀπαντᾷ εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον τοῦ Ὑπερείδου, 4 Συναγαγῶν δ' ἐγὼ πανταχόθεν . . . ὡς τὴν Ἀντιγόναν. Κἀκεῖνη συνήγαγεν ἡμᾶς εἰς τὸ αὐτό, ἐμέ τε καὶ Ἀθηνογένην, . . .

Ἐὰν τὸ κείμενον ἐνταῦθα ἔχη παραδοθῆ καλῶς, ὁ α' σύνδεσμος καὶ (τοὺς φίλους), ἀναφερόμενος εἰς τὰς λέξεις συναγαγῶν — φίλους, εἶναι ἐπιδοτικὸς (ἐπιτατικὸς) καὶ σημαίνει «καὶ μάλιστα, ἀκόμη καί». Τὴν ἐπιδοτικὴν σημασίαν τοῦ καὶ ἐνισχύει τὸ χωρίον Ὑπερείδου, ἔνθ' ἄνωτ., 10 Ὡς δ' ἠσθόμην οὗ ἦν κακοῦ, τότε ἤδη τοὺς φίλους καὶ τοὺς οἰκείους συνήγαγον, καὶ τὰ ἀντίγραφα τῶν συνθηκῶν ἀνεγινώσκουμεν, ἔνθα παρατηροῦμεν ὅτι ὁ Ἐπικράτης συνεκέντρωσεν εἰς ἄλλην περίπτωσιν οὐ μόνον τοὺς φίλους ἀλλὰ καὶ τοὺς οἰκείους. Κατὰ συνέπειαν ἡ μετοχὴ ἐνοχλήσας εἶναι τροπικὴ (=ἐνοχλήσας, ἐνοχλητικῶς, φορτικῶς).

Τί σημαίνει λοιπὸν ἡ φράσις τοῦ Ὑπερείδου θεῖς ἐπὶ τὴν τράπεζαν τὰς τετταράκοντα μνᾶς ; Τὸ ρῆμα τίθημι δὲν εἶναι λογικὸν ἐνταῦθα νὰ σημασία τοῦ «καταθέτω». Εἰς τὰ λεξικά ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ἡ σημασία τοῦ «ἰππευθικῶς, δίδω ἐνέχυρον»¹⁴, ἡ ὁποία διευκολύνει τὴν κατανόησιν τῆς φράσεως αὐτῆς.

Ὁ Δημοσθένης (πρὸς Νικόστρατον [LIII] 12 [1250]) γράφει : Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ παρόντι οὐ δύνασαι πορίσαι ἅπαντα τὰ χρήματα, ἀργύριον μὲν ἐμοὶ οὐ πάρεστιν, οὐδ' ἔχω οὐδ' αὐτός, τῶν δὲ κτημάτων σοι τῶν ἐμῶν κίχημι ὅ τι βούλει, θέντα τοῦ ἐπιλοῖπου ἀργυρίου ὅσον ἐνδεῖ σοι, . . . 13 Τίθημι οὖν τὴν συνοικίαν ἐκκαίδεκα μνῶν Ἀρκέσαντι Παμβωτιάδῃ, . . .

Προσέτι ὁ Πολυδεύκης (Ὀνομαστικὸν 8, 142) γράφει : Θεῖναι μὲν οἰκίαν ἐστὶ τὸ δοῦναι εἰς ὑποθήκην, θέσθαι δὲ τὸ λαβεῖν εἰς ὑποθήκην καὶ τὸ μὲν ἔθηκεν τὸ δ' ἔθετο, καὶ ὁμοίως ὑπέθηκε καὶ ὑπέθετο. Πβ. ἐπίσης 3, 84 ὑποθήκην θεῖς ὁ δανειζόμενος, ὑποθήκην θέμενος ὁ δανειζῶν.

Κατὰ ταῦτα τὸ μέσον τίθεμαι ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ «λαμβάνειν ὑποθήκην, δανεῖζειν χρήματα ἐπὶ ὑποθήκῃ». Τοῦτο ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸν Ὑπερείδου πρὸς Ὑγιαίνοντα λόγον, ἀποσπ. 169 : θέσθαι ἀντὶ μὲν τοῦ ὑποθήκην λαβεῖν¹⁵. Πβ. ἐπίσης : Δημ. πρὸς Νικόστρατον [LIII] 10 [1249] . . . καὶ ὅτι τὸ χωρίον τὸ ἐν γειτόνων μοι τοῦτο οὐδεὶς ἐθέλοι οὔτε πριασθαι οὔτε θέσθαι ὁ γὰρ ἀδελφὸς ὁ Ἀρε-

11) Weil, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 162.

12) Οἰκονομίδης, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 34.

13) Πβ. ἐπίσης Ὀμ. Ἰλ. Ζ 87 ἡ δὲ ξυνάγουσα γεραῖα . . .

Ἡροδ. 2, 111, 3 ἀναβλέψαντα δὲ συναγαγεῖν τὰς γυναῖκας . . .

Θουκ. 1, 120, 1 καὶ ἡμᾶς ἐς τοῦτο νῦν ξυνήγαγον.

14) Μνημονευτέα ἐνταῦθα καὶ ἡ εἰδικὴ χρῆσις τῶν οὐσιαστικῶν θέσις καὶ θέτης. Περὶ τούτων βλ. σχετικῶς J. H. Lipsius, Das attische Recht und Rechtsverfahren, 2ος τόμ., Leipzig 1912 (ἀνατύπ. Darmstadt 1966), σελ. 691 καὶ A. R. W. Harrison, The Law of Athens. The Family and Property, Oxford 1968, σελ. 255.

15) Πβ. Ἀρποκρ. καὶ Μέγ. Ἐτυμ. 448, 15 ἐν λ. θέσθαι.

θούσιος, οὐδ' ἀνδράποδ' ἐστὶ ταῦτα ἀ νῦν ἀπογέγραπται, οὐδένα ἐγὼ οὔτε ὠνεῖσθαι οὔτε τίθεσθαι, . . . καὶ Ἰσαίου περὶ τοῦ Δικαιογένοῦς κλήρου (V) 21 . . . ἀλλ' οἱ παρὰ τούτου πριάμενοι καὶ θέμενοι¹⁶ . . .

Αἱ λέξεις ἐπὶ τὴν τράπεζαν ἀποτελοῦν στερεότυπον φράσιν ἀπαντῶσαν καὶ εἰς περιπτώσεις, ὅπου δὲν δικαιολογεῖται ἡ χρῆσις τῆς προθέσεως ἐπὶ μετ' αἰτιατικῆς. Π.χ. Δημ. πρὸς Ἀπατούριον (XXXIII) 10 [895] . . . ἀπολυθήσομαι τῆς ἐγγύης τῆς ἐπὶ τὴν τράπεζαν . . . ἀντὶ . . . ἐπὶ τῆς τραπέζης¹⁷. 12 [896] Ἀποδοθεισῶν δὲ τῶν τριάκοντα μῶν ἐπὶ τὴν τράπεζαν καὶ τῶν δέκα μῶν τῷ Παρμένοντι, . . . ἀντὶ . . . τῇ τραπέζῃ. 24 [900] . . . ἀποστερηῆσαι τὸ ἐπὶ τὴν τράπεζαν χρέος, . . . ἀντὶ . . . ἐπὶ τῆς τραπέζης. Παραγραφή ὑπὲρ Φορμίωνος (XXXVI) 4 [945] . . . προσώφειλε τὰ ἑνδεκα τάλανθ' ὁ Πασίων¹⁸ ἐπὶ τὴν τράπεζαν . . . ἀντὶ . . . τῇ τραπέζῃ.

Ἐκ τῶν μνημονευθέντων χωρίων πληροφοροῦμεθα ὅτι ἐνεγράφετο ὑποθήκη ἐπὶ τῆς περιουσίας ἢ ἐδίδετο ἐνέχυρον εἰς τὴν τράπεζαν ὡς ἐγγύησις¹⁹ ὑπὲρ ἄλλου προσώπου. Κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην, παρομοία σύμβασις συνήφθη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἐπικράτους. Οὗτος δηλαδὴ μὴ διαθέτων τὸ συμφωνηθὲν ποσὸν ἀπευθύνεται καὶ πρὸς τοὺς φίλους, οἱ ὅποιοι μεταβαίνουν μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν τράπεζαν καὶ ἐγγυῶνται ὑπιθηκεύοντες τὴν περιουσίαν των ἢ δίδοντες ἐνέχυρον ἀντὶ τεσσεράκοντα μῶν.

Ὅθεν ἡ ἐρμηνεία τοῦ χωρίου ἔχει οὕτως : « Ἀφοῦ δὲ ἐγὼ συνεκέντρωσα ἀπὸ παντοῦ ἀκόμη καὶ τοὺς φίλους, ἐνοχλήσας (τούτους), καὶ ἀφοῦ ἔλαβον ἐκ τῆς τραπέζης τὰς τεσσαράκοντα μῶς κατόπιν ἐγγυήσεως (τούτων), μετέβην εἰς τὴν Ἀντιγόταν».

ZUSAMMENFASSUNG

In diesem Artikel beschäftige ich mich mit der Stelle des *Hyperides Gegen Athenogenes* (V) 4 θεις ἐπὶ τὴν τράπεζαν τὰς τετταράκοντα μῶς. Der Ausdruck τιθέναι ἐπὶ τὴν τράπεζαν τὰς τετταράκοντα μῶς bedeutet hier nicht «vierzig Minen bei der Bank deponieren», wie die Philologen übersetzen, denn Epikrates erlegt dem Verkäufer Athenogenes diese Kaufsumme wenig später (τὰς δὲ τετταράκοντα μῶς ἐγὼ καταβαλὼν, Kap. 9) in bar nach Abschluß des Vertrages.

Aus dieser Untersuchung ergibt sich eindeutig, daß τιθέναι ἐπὶ τὴν τράπεζαν τὰς τετταράκοντα μῶς an der oben erwähnten Stelle eine ganz andere Bedeutung hat : «vierzig Minen bei der Bank als Darlehen durch die Bürgschaft der Freunde aufnehmen».

16) 'O P. Roussel (Isée Discours. Texte établi et traduit par P. R., 2^a ἐκδ., Paris [Les Belles Lettres] 1960, σελ. 95) μεταφράζει ὡς ἐξῆς : « mais par ceux qui les avaient achetées de lui à réméré ou lui avaient consenti des hypothèques . . . ». Πβ. ἐπίσης Ἰσαίου, ἐνθ' ἄνωτ., 22 . . . ἀλλ' οἱ παρὰ τούτου θέμενοι καὶ πριάμενοι, ὅπερ ὁ Roussel, ἐνθ' ἄνωτ., μεταφράζει ὡς ἐξῆς : « les créanciers et prêteurs à hypothèque . . . ». Περὶ τούτου βλ. W. Wyse, *The Speeches of Isaeus. With Critical and Explanatory Notes*, Cambridge 1904 (ἀνατύπ. Hildesheim 1967), σελ. 429 - 432.

17) Πβ. Δημ. Κατὰ Στεφάνου A (XLV) 30 [1110] τῶν μὲν οἴκοι χρημάτων . . . , τῶν δ' ἐπὶ τῆς τραπέζης ὄντων, . . .

18) Περὶ τῆς τραπέζης τοῦ Πασίωνος βλ. E. Erxleben, *Das Kapital der Bank des Pasion und das Privatvermögen des Trapeziten*, *Klio* 55, 1973, 117 - 134.

19) Περὶ τούτου βλ. Lipsius, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 690 - 735, καὶ Harrison, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 260 - 271.